

De utsatta barnen inom Linköpings fattigvård

En studie av 1918 års fattigvårdslag och dess påverkan på
omhändertagandet av utsatta barn.

Frida Spector
Lovisa Gustavsson

Handledare: Anna Friberg

Linköpings universitet
SE-581 83 Linköping, Sweden
013-28 10 00, www.liu.se

Innehållsförteckning

1.0 Inledning.....	3
Introduktion	3
1.1 Syfte och frågeställning.....	4
1.2 Källor & Avgränsningar.....	4
Barnavårdsnämnden.....	6
Fattigvårdsstyrelsen	6
1.4 Forskningsläget	8
1.5 Bakgrund	10
Fattigvård innan 1918	10
Linköping tidigt 1900-tal	11
2.0 Undersökning	11
Fattigvårdslagen 1918.....	11
Argument för omhändertagandet av barn före 1918.....	13
Barnen var i ett moraliskt förfall.....	13
Föräldrarna var orsaken till barnens förfall.....	14
Argument för omhändertagandet av barn efter 1918.....	16
Barnen var i ett moraliskt förfall.....	17
Föräldrarna var orsaken till barnens förfall.....	18
3.0 Avslutning	21
Jämförelse av argumenten före och efter införandet av lagen 1918	21
4.0 Sammanfattning	23
5.0 Källor och litteratur	24
Bilagor	25

1.0 Inledning

Introduktion

“Att rädda barnet från moralisk undergång, samt skydda samhället för olägenheter, som barnets ostörda utveckling till last och brottslighet kunde medföra.”¹ Citatet ovan är hämtat ur Linköpings fattigvårdsstyrelse 1918 och belyser hur man i sitt arbete sökte att skydda barn ifrån föräldrars dåliga inflytande samt att vara uppmärksam på om ett barn var på väg att hamna snett i samhället, exempelvis att barnet var på väg in i en brottslig bana eller att det fanns en bristande moral hos barnet. Det infördes därför en rad nya lagar i syfte att skydda barnen samt ge samhället de verktyg som behövdes för att komma till rätta med problemen. Det infördes även en barnavårdsnämnd som aktivt skulle arbeta med dessa vanartade barn.

Ända sedan år 1902 hade det funnits krav på inrättandet av barnavårdsnämnder. I och med det kom även lagen om “försummade och vanartade barn” (SFS 1902:67) som med tiden kom att förstärkas med nya lagar som infördes 10 år senare. Först år 1917 förstärktes lagen för utomäktenskapliga barn (SFS 1917:376) och man vidgade lagen för behandlingen av minderåriga brottslingar i åldrarna 15-18 år. Först år 1918 kom den nya fattigvårdslagen (SFS 1918:422) som förbättrade förhållandena för de allra mest sårbara barnen. Lagen syftade till att säkerställa att barnen kunde växa upp under acceptabla förhållanden och att de inte drabbades av ekonomisk nöd till följd av sina föräldrars situation. Dessa bestämmelser angående vård av barn, ekonomiskt stöd, utbildning och tillsyn inkluderades för att säkerställa barnens välmående. Dessa lagar representerade väsentliga steg mot skapandet av en mer inkluderande och rättvis samhällelig struktur för barns välfärd i Sverige och har lagt grunden för det moderna systemet för socialtjänst och lagstiftning om barnskydd. Dessa lagar gav även kommunerna befogenhet att inrätta särskilda barnavårdsnämnder inom ramen för fattigvården.²

¹ Linköpings fattigvårdsstyrelse, bilaga 43a, 1918.

² Swärd, Hans, “Att bekämpa fattigdom med lagar för fattiga- en omöjlig ekvation”, Swärd, Hans & Egerö, Marie-Anne (red), *Villkorandets politik-Fattidomens premisser och samhällets åtgärder-då och nu*, Egalité Förlag, (2008), S. 24,25.

Syftet med dessa nämnder var att ingripa när det ansågs att hemmet eller skolan inte kunde tillhandahålla en lämplig uppfostran för barnen. Lagen antydde att dess huvudsakliga mål var att fostra barnen snarare än att straffa dem. De påföljder som föreskrevs i lagen, inklusive aga, tillämpades i barnets bästa intresse. Lagen medgav även föräldrar rätten att överklaga beslut till högre instanser. De intrikata frågeställningarna kring samhällets rätt att separera barn från föräldrar, föräldrarnas rättigheter, statens skydd mot barnens asociala beteende och samhällets ansvar att skydda barn från ogynnsamma miljöer förblev fortsatt kontroversiella. Detta syftade till att ge ökade möjligheter att ta hand om ungdomar som begick brott samt förbättra de förberedande åtgärderna för barn med beteendeproblem. Denna utveckling var resultatet av lagändringar och en växande medvetenhet i samhället om behovet av sådana sociala insatser. En av dessa sociala insatser var barnavårdsnämnden och dess uppdrag att rädda barnen från moralisk undergång och att skydda samhällets medborgare från moraliskt förfall.⁰³

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med denna studie är att analysera hur den nya fattigvårdslagen som infördes och trädde i kraft år 1918 kom att påverka fattigvårdens barnavårdsnämnd i Linköping, med särskilt fokus på varför barn skildes från sina föräldrar. Vi kommer att undersöka detta med utgångspunkt i följande frågor:

- Vilka förändringar innebar fattigvårdslagen 1918?
- Hur tillämpades den nya fattigvårdslagen i praktiken i Linköping gällande omhändertagande av barn?

1.2 Källor & Avgränsningar

Den 14 juni 1918 infördes lagen SFS 1918:422, även känd som lagen om fattigvård. Detta datum blir vår centrala punkt för undersökningen. För att effektivt analysera effekterna av

³ Kumlien, Mats, "Att uppfostra fattiga barn", Swärd, Hans & Egerö, Marie-Anne (red.) *Villkorandets politik - Fattigdomens premisser och samhällets åtgärder- då och nu*, Egalite Förelag, (2008), S. 156-157.

denna lag har vi beslutat att begränsa vår studie till månaderna juni och oktober samt årtalen 1915 till 1922. Vi har valt denna tidsperiod då det gör det möjligt för oss att jämföra några år före och några år efter lagens införande för att på så sätt se om det skett några påtagliga förändringar. Genom att fokusera på denna tidsram kan vi lättare identifiera eventuella förändringar eller brist på förändring under den aktuella perioden, med en tidsperiod på endast tre år före och tre år efter lagens införande. Detta kommer även att möjliggöra en mer fokuserad och ändamålsenlig analys av vårt ämne. Valet av månaderna juni och oktober baserades på att vi därmed kan se om det förekommer några märkbara skillnader mellan dokumentationerna från sommarhalvåret respektive vinterhalvåret.

Vi har valt att undersöka fattigvården i Linköping med anledning av de tydliga samhällsklyftorna och fattigdomen i början av 1900-talet. Många människor i Linköping under den perioden som vi valde att undersöka levde i stor fattigdom där många var i behov av stöd från fattigvårdsstyrelsen. Många av dessa var barnfamiljer från underklassen eller ensamstående föräldrar som hade svårt att finna jobb. Linköping var under denna tid en växande industristad med ett ökande behov av arbetskraft vilket ledde till en bostadsbrist. Underklassens familjer levde i många i fall små lägenheter som inte var tillräckligt stora och höll en väldigt låg standard.⁴

Vi har använt oss av barnavårdsnämndens och fattigvårdsstyrelsens arkivmaterial i form av protokoll, bilagor, samt telegram och brev. Dessa dokument sträcker sig från perioden 1915 till 1922, med fokus på månaderna juni och oktober av tidigare nämnd anledning. I dessa arkivmaterial beskrivs de olika ärenden som behandlades i fattigvårdsstyrelsen och barnavårdsnämnden. De beskriver de orsaker som ligger till grund för barnets eventuella omplacering eller omhändertagande samt slutgiltiga beslut. Genom att ta hänsyn till tidsperioden och den faktiska användningen av dessa protokoll har vi lagt stort fokus på att tolka hur dåtidens värderingar påverkade argumenten för omplaceringen av barn samt vilka källkritiska problem detta kan medföra. Det är därför viktigt att beakta att protokollen är påverkade av den tidens kontext och de rådande åsikterna.

Genom att granska lagarna och deras tillämpning i protokollen har vi strävat efter en förståelse av hur lagstiftningen påverkade besluten i respektive ärende. De källkritiska hinder

⁴ *Nationalencyklopedin*, Linköping. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/linköping> (hämtad 2023-11-25)

vi kan se med de protokoll som vi har använt oss av är att man bör vara medveten om att argumenten för omhändertagande av barn är formulerade av medlemmar av barnavårdsnämnen samt fattigvårdsstyrelsen. I protokollen finns även vittnesmål, och det framgår att de ibland var partiska mot både föräldrarna och barnen. Det är tydligt att det ofta förekom en förutfattad mening om föräldrarnas ekonomiska situation, särskilt om de var fattiga eller mottog stöd från fattigvården. Dessutom var många av föräldrarna låginkomsttagare och det var vanligt att modern var ogift och ensamstående. Dessa faktorer bedömdes ofta som orsaken till barnets "vanart". Det är därför viktigt att granska protokollen och bilagorna kritiskt, då de ofta präglades av personliga åsikter och av det som var normen i samhället under tidigt 1900-tal. Vi har medvetet beaktat den potentiella partiskheten i vittnesmålen och tagit hänsyn till den tids kontext och de då rådande föreställningarna om föräldraskap och barnuppfostran.

Barnavårdsnämnden

Barnavårdsnämndens protokoll innehåller rapporter, bilagor och korrespondens mellan olika barnavårdsnämnder, polisen samt fattigvårdsstyrelsen. Dessa visar på ett nära samarbete mellan de olika myndigheterna. Protokollen innehåller barnens egna berättelser men även en detaljerad bakgrundshistoria om de anmälda barnen. De innehåller även intervjuer av exempelvis grannar, lärare och präster. I vissa av fallen fanns även rapporter från polisen och läkarutlåtanden berörande de anmälda barnen. Det som inte fanns med i protokollen var rapporter om föräldrarna eller några förhör, de omnämndes istället med yrkestitel eller om de var gifta.

Fattigvårdsstyrelsen

Vi granskade även protokoll och bilagor från fattigvården under samma tidsperiod, 1915 till 1922, för att undersöka om dessa källor gav en annan bild av barnen och vilken lag som användes som grund. Protokollen innehåller korrespondens mellan barnavårdsnämnden och fattigvårdsstyrelsen samt deras motsvarigheter i Stockholm. Det förekommer även korrespondens från Stockholm som innehåller nya direktiv eller utlåtanden om enskilda ärenden. Dessutom inkluderar dessa protokoll bilagor innehållande korrespondens mellan barn och deras föräldrar, rapporter och uttalanden från andra personer om barnet, samt överklaganden från föräldrarna till Konungens Befallningshavanden, numera är länsstyrelsen.

Protokollen från fattigvården är en viktig kompletterande källa då det belyser perspektivet på föräldrarnas situation. Vi har även tagit hänsyn till att dessa källor kan ge en annan bild av ärendena beroende på fattigvårdens perspektiv. I fattigvårdsstyrelsens dokument lades det betydligt mer fokus på föräldrarnas situation och hur förhållandena i hushållet såg ut. Mindre fokus lades på barnen och deras beteenden, fattigvårdsstyrelsen la därför mer fokus på föräldrarnas ansvar av uppfostran och vård av dessa barn.

Ytterligare källor som användes var tre olika lagböcker från åren 1902, 1917 och 1918. Dessa böcker användes i syfte att granska de lagar och paragrafer som nämndemännen hänvisade till i protokollen när de fattade beslut i olika ärenden.

1.3 Metod

Vi har valt att analysera vårt källmaterial med hjälp av en kvalitativ närläsning av barnavårdsnämndens och fattigvårdsstyrelsens dokument i form av en argumentationsanalys.⁵ När vi har analyserat dessa dokument har vi fokuserat på de argument som legat till grund för omhändertaganden och omplaceringen av barn. Vi valde att använda oss av en argumentationsanalys då syftet med denna uppsats är att analysera och därmed skapa en förståelse för hur den nya fattigvårdslagen 1918 påverkade besluten om omhändertagande samt omplacering av barn och därmed hur den tillämpades i praktiken.

Vi har efter en analys av dessa protokoll valt att dela in de argument som framkommit i två olika kategorier; då barnen var i ett moraliskt förfall och då föräldrarna var orsaken till barnens förfall. Dessa två kategorier delas upp beroende på orsaken till barnets omhändertagande. Inom den första kategorin, då barnen ses som orsaken till det moraliska förfallet, baseras skälen i de flesta fall på snatteri, rymningar, lögner, skolk och dagdriveri. Inom den andra kategorin, där föräldrarna ses som orsaken till det moraliska förfallet, baseras det på alkoholism, vanvård, ekonomiska problem och psykologiska sjukdomar. För att kunna fatta dessa beslut om utackordering av barnen använde sig barnavårdsnämnden av lagar som gav dem stöd för att kunna omhänderta och utackordera dessa barn. De lagar som har

• ⁵ Ågren, Maria, *Metod: guide för historiska studier*, Andra upplagan, Studentlitteratur AB, Lund, (2022), S. 88.

förekommit i protokollen är SFS 1902:67 lagen för vanartade och sedligt försummade barn, SFS 1917:376 lagen för utomäktenskapliga barn och SFS 1918:422 lagen om fattigvården.

Vi använder oss även utav en komparativ analys då vi utifrån tidigare nämnda protokoll jämför argumenten för omhändertagande av barn under åren 1915 till 1922 under månaderna juni och oktober. Detta gör vi för att kunna se om argumenten som framgår i protokollen har ändrats efter införandet av den nya fattigvårdslagen 1918. När vi valde att jämföra hur omhändertagandet av barn gick till i praktiken innan samt efter införandet av fattigvårdslagen 1918 gjorde vi det utifrån ett teoretiskt antagande om att det skulle finnas märkbara skillnader. Detta är en del av tillvägagångssätten i en komparativ analys då vi valde åren 1915 till 1922 utifrån det resultat vi förväntade oss, det vill säga att en skillnad skulle finnas.⁶

1.4 Forskningsläget

Mikael Sjögrens avhandling *Fattigvård och folkuppfostran* handlar om det liberala reformarbetet som kom att mynna ut till att bli SFS 1918:422, mera känd som fattigvårdslagen. Sjögren undersöker även de personer som står bakom reformen vilka består av ett nätverk av filantroper och politiker från medel och överklassen.⁷ Tanken var att skapa ett system som hjälpte de verkligt nödställda på ett humant sätt men samtidigt verkade så avskräckande att eget arbete alltid var ett bättre alternativ. Med det vill sägas att fattigvården inte bara hade en uppgift att tillfredsställa materiella behov utan även hade en moraliskt uppfostrande uppgift. Vad Sjögren kom fram till i sin avhandling är att reformatorerna hade en negativ inställning till de fattiga och beskrev dem som en hotande massa av samhällsparasiter som riskerade förstöra hela samhället med sitt lättjefulla levnadssätt och sin bristande arbetsmoral. Sjögren beskriver fattigvårdslagen som en slags hjälp till självhjälpslag och jämför den med dagens socialförsäkring. SFS 1918:422 skulle vara avskräckande mot de arbetsföra, men human mot barn, åldringarna och de sjuka.⁸

• ⁶ Florén, Anders, Ågren, Henrik & Erlandsson, Susanna, *Historiska undersökningar: grunder i historisk teori, metod och framställningssätt*, Tredje upplagan, Studentlitteratur AB, Lund, (2018), S. 40.

⁷ Sjögren, Mikael, *Fattigvård och folkuppfostran-Liberal fattigvårdspolitik 1903-1918*, Carlsson Bokförlag, (1997), S. 10.

⁸ Mikael Sjögren, *Fattigvård och folkuppfostran-Liberal fattigvårdspolitik 1903-1918*, Diss. Umeå: Umeå universitet, (1997) S. 159.

Maria Sundkvists *De vanartade barnen, mötet mellan barn, föräldrar och Norrköpings Barnavårdsnämnd 1903-1925*, beskriver hur det var för barnen att bli skilda från sina föräldrar och hur en dålig uppfostran kännetecknades. Sundkvist fokuserar på lagstiftningens konsekvenser för barnen och deras föräldrar. Undersökningen rör både familjens sociala villkor samt föreställningar om hur en "god barndom" kan förverkligas. Sundkvist undersöker även vilka nämndemännen var som bedömde familjerna och hur de följde lagen och dess föreskrifter. Lärare, präster och andra som såg det som sin uppgift att skapa den goda barndomen beskrev det som en tid för lek och lärande.⁹ Barn borde stå under vuxnas kontroll. Deras plats skulle vara i hemmet med föräldrarna eller i skolan. Det fria och självständiga barnet sågs som ett problem och barn som vistades i offentliga miljöer kritiserades, dessa barn sågs som vanartade. Man ansåg inte att barnen skulle straffas för sina handlingar utan snarare uppfostras, vilket ledde till långa perioder i fosterhem eller skyddshem. Däremot visade Sundkvists undersökning att barnen spenderade längre perioder i skyddshem än vad lagstiftningen föreskrev.¹⁰

I kapitlet "Att bekämpa fattigdom med lagar för fattiga – en omöjlig ekvation?" av Hans Swärd skriver han om hur makthavarna genom olika lagstiftningar har försökt att få bort fattigdomen från samhället. Swärd benämner även hur fattigvårdslagarna har en stark förmåga att överleva enda in i modern tid och hur vår tids lagar har liknande kännetecken med dåtidens fattigvårdslagarna med liknande stigmatisering och urskiljning, men också hur dessa lagar tvingar folk till utanförskap i samhället.¹¹ Enligt Swärd syftade de tidiga lagarna till att göra fattigdom brottsligt och att bakgrunden till det var de stora problemen med tiggeri, dagdriveri och den stora oron hos befolkningen. Swärd tar även upp alla förändringar som medkom med den nya fattigvårdslagen 1918 samt tre viktiga punkter som lagen innebar. Exempelvis rätt till underhåll för vissa grupper som minderåriga, handikappade och sjuka. Inrättandet av en fattigvårdsinspektör och Socialstyrelsen och den tredje punkten är det symboliska värdet där den gör upp med fattighuset, rotegången och andra illa föresedda företeelser.¹²

⁹ Maria Sundkvist. *De Vanartade barnen- Mötet mellan barn, föräldrar och Norrköpings barnavårdsnämnd 1903-1925*, Hjelms Förlag, (1994), S. 13.

¹⁰ Ibid, S. 201.

¹¹ Swärd, Hans & Egerö, Marie-Anne (red), *Villkorandets politik, Fattigdomens premisser och samhällets åtgärder-då och nu*. Kap. Att bekämpa fattigdom med lagar för fattiga-en omöjlig ekvation?, *Égalite Förelag*, (2008), S. 20.

¹² Ibid, S. 26.

I boken *Fosterbarnsindustri eller människokärlek, Barn, familjer och utackorderingsbyrå i Stockholm 1890-1925* skriven av Johanna Sköld undersöker hon anledningarna till varför vissa barn blev fosterbarn och även vilka som blev fosterföräldrar. Sköld undersöker även av vilka skäl som de blev fosterhem.¹³ Sköld nämner även att den vanligaste orsaken som angavs i anmälan till utackorderingsbyrån var moderns fattigdom snarare än fädernas. Då man ansåg att fader var den som skulle försörja familjen medan modern var den som skulle ta hand om barnen, var det vanligare att ensamstående mödrar fick hjälp av fattigvården genom bidrag för att kunna ta hand om barnen. En ensamstående fader skulle istället arbeta heltid, annars utackorderades barnen till ett fosterhem. Behövde fadern hjälp av fattigvården av olika skäl sågs han som en försumlig försörjare. Skölds forskning visar att stor vikt lades på genus och social status när det kommer till vilken hjälp föräldrarna fick av fattigvården och vad som hände med barnen. Fattigvården placerade ofta barnen hos släktingar då man ansåg att de biologiska banden var starkare än den ekonomiska ersättningen för att vara fosterhem.¹⁴

1.5 Bakgrund

Fattigvård innan 1918

I slutet av 1800-talet skedde en rad missväxtår i Sverige som ledde till en ökad fattigdom som då gav ökade kostnader för samhället. Vilket gjorde att det uppstod ett behov att reglera fattigvården och man skar ner markant på fattigvårdens resurser och vilka kategorier av människor som hade rätt till hjälp från fattigvården. Fattigdom var ingen ovanlighet, och de sociala skyddsnetten och stödsystem som är mer utbredda i dagens samhälle var då inte lika välutvecklade. Människor som hamnade i ekonomiska svårigheter förlitade sig ofta på välgörenhet och stöd från kyrkan eller lokala samhällsorganisationer. Därför blev införandet av fattigvårdslagen den 14 juni 1918 en betydande del av samhällsarbetet med avsikten att minska ekonomiska klyftor och utrota fattigdom, samtidigt som det adresserade uppfattade brister i arbetsmoralen hos dem som var hänvisade till fattigvården. Det var också av vikt att skydda barnen från risken att utsättas för ett moraliskt förfall.¹⁵

¹³ Sköld, Johanna, *Fosterbarnsindustri eller människokärlek- Barn, familjer och utackorderingsbyrå i Stockholm 1890-1925*, Almqvist & Wiksell International, (2006), S. 177.

¹⁴ Ibid, S. 197.

¹⁵ Swärd, Hans & Egerö, Marie-Anne (red), *Villkorandets politik, Fattigdomens premisser och samhällets åtgärder-då och nu, Égalite Förelag*, (2008), S. 31.

Linköping tidigt 1900-tal

Linköping, likt många andra svenska städer under den tiden, kännetecknades av ekonomiska skillnader och sociala utmaningar. Stadens ekonomi och välstånd var ojämnt fördelat, och där fanns både invånare med en mer betryggande ekonomisk situation och andra som hade det betydligt svårare. För vissa invånare, speciellt de som arbetade inom industri eller hade tillgång till bättre betalda yrken, kunde Linköping erbjuda en acceptabel levnadsstandard.¹⁶ Samtidigt plågades andra av arbetslöshet och ekonomisk osäkerhet, särskilt de som var beroende av branscher som påverkas negativt av rådande ekonomiska förhållanden, såsom första världskriget. Linköping var under det tidiga 1900-talet en växande industristad och kring Stångån växte flera olika industrier fram, däribland AB Svenska Järnvägsverkstäderna som tillverkade tåg och spårvagnar. Redan under det tidiga 1900-talet fanns den militära flygskolan på Malmen, som grundades av kände flygbaronen Carl Cederström.¹⁷

2.0 Undersökning

Fattigvårdslagen 1918

Före införandet av SFS 1918:422 använde sig barnavårdsnämnden främst av SFS 1902:67 som rättslig grund vid hanteringen av problematiska barn och svåra familjesituationer. Lagen om vanartade och sedligt försummade barn (SFS 1902:67) gav därför myndigheterna befogenhet att omhänderta barn från sina föräldrar om barnen betraktades som "vanartade" eller om föräldrarna ansågs oförmögna att tillhandahålla lämplig omvårdnad. Föräldrarna hade möjlighet att överklaga beslutet, vilket förde ärendet till den kungliga befallningshavanden eller barnavårdsnämnden.¹⁸ Föräldrarna till de anmälda barnen gavs femton dagar att överklaga beslutet om utackordering. Konungens Befallningshavande var den som sedan tog det slutgiltiga beslutet om utackordering. Från lagen om vanartade och sedligt försummade barn som infördes år 1902 bedömdes barnens situation och familjeförhållanden noggrant och den moraliska aspekten vägdes in. Vid bedömningen involverades vanligen närliggande personer såsom lärare, grannar, präster och, om det var

¹⁶ Sundkvist, Maria, *De Vanartade barnen- Mötet mellan barn, föräldrar och Norrköpings barnavårdsnämnd 1903-1925*, Hjelms Förlag, (1994), S. 138-139.

¹⁷ *Nationalencyklopedin*, flygutbildning. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/flygutbildning> (hämtad 2023-11-25)

¹⁸ Svenska Författningssamling för 1902, nr: 66, Kungl. boktryckeriet. P. A. Norstedt & Söner, 1903, §1, nr. 67.

relevant, polisen. Nämndemän genomförde även besök hos familjerna för att utvärdera förhållandena och föra detaljerade anteckningar om sina observationer.¹⁹

De moraliska övervägandena, vilka avsåg att skydda barnen från moralisk undergång och förvandla dem till välanpassade individer, utgjorde ofta grund för besluten om att skilja barnen från sina föräldrar. Om det ansågs vara i barnens intresse, placerades de ibland på institutioner såsom Folåsa skyddshem om de bedömdes vara alltför vanartade eller saknade tillsyn och omsorg i hemmet.²⁰ Året innan den nya fattigvårdslagen kom fastställdes 1917 års lag som stärkte rättigheterna för utomäktenskapliga barn och ställde krav på fäder att uppfylla sina ekonomiska åtaganden gentemot dem. Lagen introducerade även rättigheter för utbildning och övervakning för att säkerställa utomäktenskapliga barns välmående.²¹

De stora förändringarna i den nya fattigvårdslagen som infördes år 1918 var att ansvaret hos socialvården flyttades till staten från kommunerna då det var svårt för de mindre kommunerna att finansiera fattigvården. En annan förändring var att man ville få bort strafftänket som fanns kring fattigdomen. Även rotegång där de fattiga flyttades runt hos samhällets medborgare där de sedan skulle arbeta för mat och husrum förbjöds. Barnauktion och fattigauktion där de auktionerades ut till lägst bjudande förbjöds också i och med den nya lagen. Vidare blev fattigvårdsstyrelsen skyldig till att ge fattigvård till de som var i behov av hjälp. Denna hjälp skulle ej påverkas av om fattigvårdsstyrelsen ansåg att det fanns personer i hushållet som enligt lagen var skyldiga till att försörja den som var i behov av stöd, exempelvis föräldrar till minderåriga eller en make skyldig till sin hustru. Lagen reglerades dock till att en hustru endast var villkorlig att försörja sin make utefter hustruns förmåga eller behov.²²

SFS 1902:67 användes emellertid fortfarande i stor utsträckning vid bedömningen och beslutet om att separera barnen från sina familjer av barnavårdsnämnden, trots att SFS 1917:376 och SFS 1918:422 kom att användas vid en bedömning av föräldrarnas situation. Detta var särskilt relevant när föräldrarna sökte ekonomiskt bistånd, ofta på grund av faktorer såsom alkoholism eller arbetslöshet. Det var främst fattigvårdsstyrelsen som använde sig av lagen om fattigvård från 1918 när de gjorde bedömningen av föräldrarna.

¹⁹ Svenska författningssamlingen för 1902, §6.

²⁰ Svenska författningssamling för 1902, §12, N:r 67.

²¹ Svenska Författningssamlingen för 1917, N:ris 1-523, Stockholm, (1918), §13, S. 891, N:r 376.

²² Svenska författningssamlingen för 1918, §3

Argument för omhändertagandet av barn före 1918

Vi har valt att dela in undersökningen i två underkategorier; att barnen var i ett moraliskt förfall samt om föräldrarna var orsaken till barnens förfall. Detta för att synliggöra de skäl som barnavårdsnämnden använde som anledning till utackordering av barn.

Barnen var i ett moraliskt förfall

En viktig orsak till omhändertagande av barn var att de ansågs vara i ett moraliskt förfall. Ett exempel på detta var Agne Sundén som ansågs vara så pass vanartad att han var tvungen att placeras på skyddshem då det fanns en risk att han kunde förleda andra barn i vanart om han utackorderades till ett fosterhem. I Agnes fall beskrevs hans vanart som särskilt i sexuellt sedligt avseende och att blotta varningar och förmaningar inte skulle hjälpa.²³ Detta framgår i vittnesmålets beskrivning i polisrapporten om Agnes vanart: ”Johanssons minderåriga dotter Märta skulle även flera gånger ha blivit antastad av Agne. Utan föregående ordväxling mellan Sten och Agne hade den sistnämnda kastat en sten mot Sten Johansson, så att denne blivit träffad i huvudet, därav ett blödande sår uppstått i pannan.” Det finns även utlåtande från barnavårdsnämnden som beskriver i Agnes fall att ”Agne Sundén är i så hög grad vanartad, särskilt i sexuellt sedligt avseende att varningar intet kunna uträtta.”²⁴ I Agne Sundéns fall var det hans brist på moral och då främst hans sexuellt seedlig avseende som gjorde att han blev omhändertagen av barnavårdsnämnden som då i sin tur bedömde att han var så pass vanartad att han inte kunde utackorderas till ett fosterhem utan han placerades på ett skyddshem då nämnden bedömde att det inte fanns några andra åtgärder som skulle hjälpa Agne Sundén att bli en ”välartad” medborgare.

Ett annat exempel är Göte Knutsson vars lärare blev intervjuvad av nämnden. Enligt läraren hade Göte stora svårigheter i skolan och visade ingen ambition utan han hade snarare varit lögnaktig och stulit saker ifrån skolan, såsom en apelsin. I detta fall fann barnavårdsnämnden att förhållandena i familjen och deras situation där de bodde åtta personer i ett rum och lät Göte driva omkring till sent på kvällen var så horribel att de valde att utackordera honom i stället för att ge familjen en varning då det sågs som verkningslöst.²⁵ I rapporten från barnavårdsnämnden intervjuades Göte Karlssons lärare A. Rydén som beskriver att, ”Göte bereder honom stora svårigheter i skolan, enär han saknar all ambition, bryr sig aldrig om sina

²³ Linköpings barnavårdsnämnd, protokoll §4, (1915).

²⁴ Linköpings barnavårdsnämnd, polisrapport, bilaga 19, (1915)

²⁵ Linköpings barnavårdsnämnd, protokoll §4, (1915).

läxor, är slarvig, försumlig och är lögnaktig.”²⁶ I detta fall är det också Götes brist på moral och ambitioner i skolan som leder till en anmälan från läraren till barnavårdsnämnden som då beslutade att utackordera Göte då man fann att familjens situation skulle fortsätta att leda till att Göte Karlsson brist på moral skulle förvärras. Många utav de barn som blev anmälda och slutligen utackorderade var sådana som oftast hade blivit hemmasittare, skolkade eller av andra orsaker inte klarade av skolan. De blev i många fall beskrivna av sina lärare som slarviga, försumliga, ambitionslösa och lögnaktiga samt att det aldrig kommer bli något annat en dagdrivare av dessa barn.

En person som ofta dök upp i rapporterna var en flicka vid namn Rut Bäckström som trots utackordering till fosterfamilj och även en omplacering till flickbarnhem fortsatte att stjäla matsäckar och pengar. Rut ansågs av sin lärare vara lögnaktig, manisk samt hittade på saker. Hon kastade saker, skolkade och stal konstant sina klasskamraters matsäckar.²⁷ I fattigvårdsstyrelsens rapport om Rut Bäckströms fall står det skrivet att, “Hon har en otrolig förmåga att hitta på undanflykter och ljuga ihop historier och erkänner ej en stöld förrän i allra yttersta nödfall.”²⁸ Rut visade bättring när hon blev utackorderad, men efter att en moster till henne senare tog henne ifrån fosterhemmet återföll hon i ”vanart” och nämnden beslutade att undersöka vem som var hennes målsman innan några vidare åtgärder skulle komma att tas.²⁹ Rut Bäckströms fall visar på att hon hade en högt bristande moral, där hon stal och ljög, både till klasskompisar och lärare. Den bristande moralen hos barnen kunde därmed ta olika uttryck: sexuellt, genom avsaknad av ambition i skolan eller genom lögner och stöld. Det var inte alltid som en anmälan barnavårdsnämnden ledde till att ett barn blev utackorderade till fosterhem, i vissa fall ansågs barnen så pass vanartade att de behövde placeras i skyddshem.

Föräldrarna var orsaken till barnens förfall

Barnavårdsnämnden höll även koll på fosterföräldrarna, vilket visade sig vara viktig i fallet med makarna Erber som hade en femårig fosterson som lämnades utan mat och tillsyn på gården. Ena grannen gav mat som fostersonen gömde för fru Erber då hon annars skulle tagit det ifrån honom. Fru Erber beskrivs av grannarna som mycket sträng och med en total avsaknad av moderskärlek. Fru Erber skröt för sina grannar om hur sträng hon var och hur

²⁶ Linköpings barnavårdsnämnd, protokoll §4, (1915).

²⁷ Linköpings Fattigvårdsstyrelse, rapport § 83, (1918).

²⁸ Linköpings Fattigvårdsstyrelse, rapport § 83, (1918).

²⁹ Linköpings Fattigvårdsstyrelse, rapport § 83, (1918).

hon brukade bestraffa fostersonen med en piska samt att fostersonen var så pass rädd för henne att han brukade krypa ihop bakom soffan.³⁰ När nämnden intervjuade grannarna beskrevs pojken som snäll, tystlåten och rädd för sin fostermoder och fru Erber ansågs högst olämpligt som fosterförälder. Barnavårdsnämnden meddelade sitt beslut om att omplacera fostersonen och gav fattigvårdsstyrelsen i uppdrag att hitta ett nytt fosterhem till pojken.³¹ I en interjuv med några av grannarna berättar dem för nämnden, “ Denne hade syntes vara mycket rädd för fostermodern, så rädd att han till och med skakat i kroppen, och hade Johansson och Erlandsson, som allt ibland vistas i Erbers bostad, sett honom inkrupen i ett hörn av rummet intill en soffa.”³² Denna beskrivning av fallet visar på att det var fosterföräldrarnas bristande moral och vanvård av deras fostersonen som ledde till att barnavårdsnämndens beslutade att finna ett annat fosterhem åt pojken.

Ofta grundade sig anledningen till att barnen blev utackorderade på att föräldrarna eller föräldern hade svårt att försörja dem vilket ofta ledde till att barnen började att snatta. Det tas upp i flera av rapporterna att modern i många fall var ensamstående av olika anledningar, antingen ogift eller att fadern hade dött eller lämnat dem. Ett exempel på detta är fallet med Ernst Johan Pettersson som polisen tog fast för snatteri, vars moder i förhör hos barnavårdsnämnden berättade att hon haft svårt att försörja sonen sedan sonens fader dött, och att hon önskade att få sonen utackorderad till någon lantbrukare. Detta kan man läsa i rapporten, “Ernst moder, som nu är änka, har denna dag uppgifvit, att hon har svårt för att försörja sonen Ernst, önskade att denne blefve utackorderad till någon landtbrukare [...] hvilken utackordering föranledts af utaf Ernst begångna tjufnadsbrott.”³³ Efter faderns död hade sonen även blivit hemmasittare från skolan och även tidigare varit utackoderad till en kyrkoherde, men blivit hemskickad på önskan av fadern innan han dog.³⁴ Som i Ernst moders fall där hennes make, som hade varit familjens försörjare, hade gått bort hade hon nu svårt att försörja sig och sonen vilket ledde till att Ernst sågs som sedligt försummad och vanartad då modern hade svårt att både arbeta och ta hand om sonen vilket då ledde till Ernsts bristande moral. Det är svårt för en ensamstående kvinna att försörja sig själv och ännu svårare om hon även hade barn då det ansågs att hennes plats i samhället var att ta hand om familjen samt att

³⁰ Linköpings fattigvårdsstyrelse, rapport § 58, (1918).

³¹ Linköpings fattigvårdsstyrelse, rapport § 58, (1918).

³² Linköpings fattigvårdsstyrelse, rapport § 58, (1918).

³³ Linköpings fattigvårdsstyrelse, §3, rapport, (1916).

³⁴ Linköpings fattigvårdsstyrelse, §3, rapport, (1916).

hennes man skulle vara försörjaren av familjen. För en ensamstående moder innebar det att hon i många fall behövde ta ströjobb som var dåligt betalda eller fick söka sig till fattigvården. Barnen lämnades då antingen själva, gavs bort till släktingar eller blev omhändertagna av barnavårdsnämnden.³⁵

Ytterligare ett exempel är att om fadern blev ensamstående efter moderns död fick de sällan hjälp av fattigvården eller av samhället, då fadern ansågs vara den huvudsakliga försörjaren. Det ansågs då att han skulle anställa någon som kunde ta hand om barnen, som i fallet med målararbetaren Svensson vars fru dog och lämnade honom själv med deras tre minderåriga barn. Målararbetare Svensson hade inte haft råd att anställa någon som kunde ta hand om barnen när han arbetade. Barnen lämnades då hemma utan uppsikt under dagen och, enligt grannarna, även under vissa nätter när fadern valt att gå ut och förtära öl istället.³⁶ När han senare blev förhörd av barnavårdsnämnden hävdade Svensson att han inte hade råd att anställa en hushållerska som kunde se efter hans barn. Detta var en av de vanligaste orsakerna för många ensamstående föräldrar och anledningen till att många barn lämnades ensamma då föräldern behövde arbeta. Detta framgår i protokollet där de har formulerat att, "I anledning därav att han lämnat sina tre minderåriga barn utan vård och tillsyn och därigenom föranlett att barnen måst genom fattigvårdens försorg utackorderas."³⁷ I Svenssons fall ansåg nämnden att han utsatt barnen för sådan vanvård att de var tvungna att utackorderas. I fattigvårdens och barnavårdsnämndens ögon var Svensson en försumlig försörjare och enligt lagen om vanartade och sedligt försummade barn (SFS 1902:67) var Svensson skyldig, enligt §7, att ge barnet vård och omsorg, annars skulle barnen utackorderas till någon som kunde ta hand om dem och Svensson skulle då istället betala underhåll till fosterföräldrarna.³⁸ Det vill säga att den bristande moralen hos föräldrarna kunde ta olika uttryck: alkoholism, vanvård, lösaktigt leverne eller fattigdom vilket då ledde till barnens moraliska förfall.

Argument för omhändertagandet av barn efter 1918

³⁵ Linköpings fattigvårdsstyrelse, §3, rapport, (1916).

³⁶ Linköpings fattigvårdsstyrelse, rapport §133, (1915).

³⁷ Linköpings fattigvårdsstyrelse, rapport §133, (1915).

³⁸ Svenska författningssamlingen för 1902, §7, N:r 67.

Barnen var i ett moraliskt förfall

Även barn som ansågs vara för självständiga uppfattades vara vanartade då barnens plats var i hemmet. Barn som vistades på torg eller marknader ansågs kunna falla offer för lockelser som ansågs omoraliska. Ett exempel är gossen Ejnar Bränning som trots omplacering hos mormodern hade fortsatt med sitt "uteliv" och rymningar. Detta ledde till att barnavårdsnämnden på föräldrarnas önskemål utackorderade honom till ett annat fosterhem då man ansåg att det var verklöst att ge föräldrarna en varning enligt §7 i lagen om uppfostran åt vanartade och sedligt avseende försummade barn. Detta då barnavårdsnämnden ansåg att Ejnars föräldrar inte kunde ge honom den omvårdnad och uppfostran som krävdes. Som går att utläsa av rapporten från barnavårdsnämnden, "Att gossen Ejnar Bränning fortsätter med sina rymningar och sitt uteliv [...] att föräldrarna i sin hemställan förklarat att de 'ej kunde hava gossen i hemmet.'" ³⁹ Ejnars fall var svårt att placera då det inte helt framgår om det berodde på föräldrarnas bristande uppfostran eller om det moraliska förfallet berodde på Ejnar själv. Vi valde därför att placera honom i denna kategori då han inte visat någon bättring efter att skiljts ifrån föräldrarnas influens. Vilket tyder på att de moraliska förfallet berodde på Ejnar själv.

En av de vanligaste orsakerna som angavs vid anmälan till barnavårdsnämnden, som oftast gjordes av lärarinnan, var att barnet ofta skolkade från skolan men även att de ofta hade svårigheter att lära sig i skolan. Istället för att hjälpa dem ansågs de vara sinnesslöa och oengagerade i skolan. Vissa utav pojkar beskrevs som kanaljer, det vill säga slyngel eller skurkaktig. Andra beskrivningar till vanart och sedlig försummade är en beskrivning över att de har ett vikinga lynne vilket menas med att de är äventyrliga eller spralliga. Flickorna beskrivs istället som lögnaktiga och lösaktiga om de avviker från vad som ansågs som normen för flickor under tidigt 1900-tal. ⁴⁰

År 1922 kom önskemål om att man skulle ha en läkares utlåtande i de fall psykologiska orsaker bakom barnens "vanart" misstänktes. Det inrättades därför en särskild centralanstalt för medicinsk specialundersökning för barn vars missförhållanden misstänktes, av barnavårdsnämnden, bero på kroppslig eller andelig svaghet samt sjukdom. ⁴¹ Även barn som ansågs sköta sig i skolan, uppvisade ett gott uppförande, var pålitliga och lojala kunde riskera

³⁹ Linköpings barnavårdsnämndens protokoll, (1922), §40, bilaga 33-35.

⁴⁰ Sundkvist, Maria, *De Vanartade barnen- Mötet mellan barn, föräldrar och Norrköpings barnavårdsnämnd 1903-1925*, Hjelms Förlag, (1994), S. 168-169.

⁴¹ Linköpings fattigvårdsstyrelse, P.M. bilaga 51, (1922).

att bli omplacerade av olika anledningar. Ett exempel på det kunde vara att de var för självständiga, äventyrliga eller någon annan anledning som inte ansågs passande för ett gott uppförande. Ett exempel på det var John Evert som ansågs vara ett sådant barn. Han blev utackorderad av den anledningen att han fått en förvänd uppfostran med för mycket aga och för lite tillsyn av hans fader. Av sin lärare beskrevs han som en duktig och pålitlig elev men att han hade ett vikinga lynne och en fallenhet för att ge sig ut på äventyr. Så beskrivs John Evert i rapporten, "Gossen icke dålig utan tvärtom pålitlig, tillgiven och ärlig i sitt uppträdande men har ett vikingalynne samt sålunda fallen för äventyr."⁴² I John Everts fall var han alldeles för äventyrlig och då även troligtvis orädd och självständig vilket var tecken på bristande moral och dålig uppfostran och kunde leda till utackordering vilket det gjorde i detta fall. Trots att han hade varit skötsam i skolan och omtyckt av läraren. Den bristande moralen hos barnen även efter införandet av lagen kunde ta olika uttryck: bristande ambition i skolan, lögner, stöld och dagdriveri.

Föräldrarna var orsaken till barnens förfall

Att barn var äventyrliga och gav sig ut på egna upptåg eller uppvisade en självständig attityd sågs som en "vanart" och som en dålig uppfostran då man ansåg att barn skulle hållas hemma eller vara i skolan. Om de befann sig ute på innergården utan föräldrar var även det ett tecken på försummelse från föräldrarnas sida och kunde vara skäl nog till att skilja barnen från föräldrarnas dåliga inflytande för att på så vis inte riskerade att barnen hamnade i ett moraliskt förfall.⁴³

Ett annat fall är föräldrarna till John Bäckman som tilldelats varningar av barnavårdsnämnden och senare inför Konungens Befallningshavande erkänt att deras son var "vanartad" men bett om att han skulle få stanna i hemmet. De fick då stränga order om vad de skulle göra för att John skulle bli en god och välartad medborgare. Några av de saker som nämnden ansåg att föräldrarna skulle göra var att stoppa sonen från att umgås med dåligt sällskap, ej låta honom fortsätta driva omkring och se till att han ej skolkade från skolan.⁴⁴ Då de inte hade hörsammat nämndens varningar och Konungens Befallningshavande prövat fallet igen bestämdes det att John Bäckman skulle utackorderad till ett fosterhem som var "välskött" och att det regelbundna livet i ett sådant hem skulle verka lugnande och välgörande för John då han ansågs ha ett oroligt och nervöst temperament. I protokollet står det skrivet, "Med

⁴² Linköpings barnavårdsnämnd, protokoll § 33, (1920).

⁴³ Sundkvist, Maria, *De Vanartade barnen - Mötet mellan barn, föräldrar och Norrköpings barnavårdsnämnd 1903-1925*, Hjelms Förlag, (1994), S. 239.

⁴⁴ Linköpings barnavårdsnämnd protokoll § 50, bilaga 35, (1921).

anledning härav beslöt nämnden framhålla, att då Bäckman och hans hustru ej rättat sig efter den varning, som de förut erhållit av nämnden utan låtit gossen fortfarande söka dåligt sällskap, man ej kunde lita på de löften, som nu givits.“⁴⁵ Barnavårdsnämnden ansåg att John Bäckmans föräldrar inte gjorde tillräckligt för att förhindra sonens förfall, trots att föräldrarna fått varningar. Johns föräldrar hade istället låtit honom umgås med ”fel folk” vilket ansågs kunde förleda honom på avvägar och då bidra till hans moraliska förfall. Även föräldrarnas bristande uppfostran var den stora bidragande orsaken till att John Bäckman ansågs vara vanartad.

Fadern Skomakare Ek som var änkling ingick i ett fall där barnens lärare hade skickat in en anmälan till barnavårdsnämnden för försummelse och vanvård av Eks fyra barn. Fadern hade stora alkoholproblem och lämnade ofta barnen själva utan tillsyn eller mat. De tre äldsta barnen var utskickade till landet under sommaren medan den yngsta var kvar hos fadern som ofta kom hem sent på kvällen redlöst berusad. Barnavårdsnämnden fann då att fadern, trots upprepade varningar och uppmaningar om hans dåliga ansvar att vårda och uppfostra barnen, inte kunnat förbättra sig på grund av hans böjelser för alkoholen. Nämnden bestämde sig därmed för att utackordera den yngsta, då han ansågs vara högst vanvårdad och försummad. I protokollet beskrivs det att han, “I hög grad försummar och vanvårdar sina barn samt anledningen härtill förnämligast vore faderns dryckenskap.”⁴⁶ Då de tre äldsta barnen var bortresta till landet över sommaren beslöt nämnden sig för att inte vidta några åtgärder rörande dem.⁴⁷ I detta fall var det föräldrarnas grova alkoholproblem som bidrog till att barnen togs ifrån hemmet och placerades i ett fosterhem. Trots att fadern hade fått uppmaningar till att sluta med alkoholen visade han inga tecken på att sluta dricka och därför ansågs det viktigt att omplacera den yngsta för att skydda denne mot moraliskt förfall.

Ett annat exempel är Befallningshavande stataren Andersson som varken inställde sig till förhör eller inkom med någon skriftligt yttrande om hans två barn då han blivit anmäld. Barnavårdsnämnden ansågs sig dock ha så pass mycket bevis om vanvård att man valde, utan

⁴⁵ Linköpings barnavårdsnämnd protokoll § 50, bilaga 35, (1921).

⁴⁶ Linköpings barnavårdsnämnd protokoll juni, (1921).

⁴⁷ Linköpings barnavårdsnämnd protokoll juni, (1921).

att förhåra föräldrarna eller ge dem någon mer chans till försvar, att utackordera barnet till ett fosterhem då det yngsta barnet var så pass sjukligt att denne behövde vård.⁴⁸

I protokollet kan man läsa att, "Då nämnden sålunda fann det konstanterat, att ifrågavarande barn vore utsatta för en vanvård som kunde hava till följd att de blive mindervärdiga människor ej blott i rent kroppsligt utan även i sedligt avseende."⁴⁹ Man kan konstantera i detta fall att det var föräldrarnas grova vanvård som ledde till att barnen blev så pass sjuka att det enligt barnavårdsnämnden inte fanns någon annan väg än att utackordera dem.

I barnavårdsnämndens protokoll utgjorde barnens familjesituation en viktig faktor i nämndens bedömning, där synen på kärnfamiljen gjorde att ogifta mödrar ofta skuldbeläggdes i de fall deras barn ansågs som vanartade eller sedligt försummade. Ett exempel på detta var att ogifta kvinnor behövde senast tre månader innan beräknad födelse anmäla sig till barnavårdsnämnden och bli tilldelad en barnavårdsman.⁵⁰ Barnavårdsmanens uppdrag var att hålla koll på modern, som i fallet med Märta Andersson som födde en pojke och blev tilldelad en barnavårdman som skulle följa barnet tills dess att den fyller 18 år eller att modern gifter sig.⁵¹ Det var även barnavårdsnämndens jobb att föra barnets talan, fastställa faderskap och underhåll för barnet och, i de fall nämnden ansåg att modern ej var lämplig som förälder, även utackordera barnet. I första hand till släktingar, men om inga släktingar fanns med i bilden utackorderades dem till ett lämpligt fosterhem.⁵²

Den största gruppen som vi hittade var den vars föräldrar tillhörde arbetarklassen eller hade föräldrar som var avlidna. Vi hittade även ett stort antal personer vars mödrar var ensamstående. Det man kan se i källmaterialet är att man alltid benämner arbetstiteln och social status gällande dessa personer samt om barnet var fött inom eller utom äktenskapet, och i sådana fall om fadern hade erkänt föräldraskapet. Ett exempel är fallet med ogifta Gunhild Håkansson och hennes barn Gösta. "Nyström förklarats vara fader till bemälda barn och ålagt att såsom bidrar till barnets uppfostran och underhåll utgifva månatligen [...] Nyström måste anses hafva genom lättja och liknöjdhet ådragit sitt ifrågavarande barn sådan nöd att fattigvård enligt 1 § i fattigvårdslagen."⁵³ Det fanns även en hel del fall där föräldrarna var så pass fattiga och hemförhållande så bedrövliga att föräldrarna bad barnavårdsnämnden

⁴⁸ Linköpings barnavårdsnämnd, protokoll nr. 377, (1922).

⁴⁹ Linköpings barnavårdsnämnd, protokoll §6, (1922)

⁵⁰ Svenska Författningssamlingen för 1917, §13, §14, N:r 376, S. 891, (1917).

⁵¹ Linköpings barnavårdsnämnd, bilaga 2, §4, (1921).

⁵² Svenska författningssamlingen för 1917, §13, N:r 376.

⁵³ Linköpings fattigvårdsstyrelse, protokoll §124, (1921)

att utackordera barnen för att på det sättet få ett bättre liv hos någon annan. Oftast hade den personen eller familjen det bättre ställt både med arbete men även gällande social status. Många utav barnen som blev anmälda blev det på grund av snatteri eller upprepade stölder, oftast till följd av familjens fattiga hemförhållanden.⁵⁴

Ett exempel som visade på att nämnden dömde till den gifta förälderns fördel och anklagade den ogifta modern för ett lösaktigt leverne var fallet med Signalreparatör Lindahl som erkänt sig som fader till en liten flicka och som har uttryckt en önskan om att uppfostra henne själv. Detta bedömde barnavårdsnämnden som rimligt då fadern var gift och kunde uppfostra henne i sitt hem medan modern hade låtit fattigvårdsstyrelsen fostra dottern. Enligt samma nämnd var modern även känd för ett lösaktigt leverne och bedömdes som en olämplig förälder.⁵⁵ De använde sig då utav §2 i lagen för utomäktenskapliga barn (SFS 1917:376) där det framgår att “finnes ej modern vara lämplig förese barnet eller dör hon, förordna rätten fadern eller annan förmyndare för barnet”.⁵⁶ Det var ovanligt att fader till utomäktenskapliga barn begärde vårdnad utan det var oftast att den ogifta moder fick ta hand om dem eller att de blev utackorderade till släktingar eller fosterhem så att de skulle få en bra uppfostran och inte riskera att hamna i ett moraliskt förfall för att barnets förälder var ogift och ansågs ha ett lösaktigt leverne. I detta fallet valde dem att ge den gifta fadern vårdnaden då han kunde ge barnet ett välskött hem. Den bristande moralen hos föräldrarna tog även efter införandet av fattigvårdslagen 1918 olika uttryck: alkoholism, psykologiska sjukdomar, lösaktigt leverne, fattigdom och ensamstående.

3.0 Avslutning

Jämförelse av argumenten före och efter införandet av lagen 1918

Denna historiska utveckling av lagstiftning och praxis ger insikt i hur barnavård och familjerelaterade frågor behandlades före och efter år 1918 i Sverige. Innan år 1918 och införandet av lagen om fattigvård (SFS 1918:422) lades mycket fokus på hur pass duktiga barnen var i skolan när läraren intervjuades av barnavårdsnämnden. Det lades även mycket

⁵⁴ Sundkvist, Maria, *De Vanartade barnen- Mötet mellan barn, föräldrar och Norrköpings barnavårdsnämnd 1903-1925*, Hjelms Förlag, (1994), S. 105.

⁵⁵ Linköpings barnavårdsnämnd, protokoll (1919), §57, bilaga 30.

⁵⁶ Svenska Författningsamlingen för 1917, §2, N:r 376, (1917).

vikt på barnens uppförande och om det var ute och drev omkring, vilket ansågs som tecken på dålig uppfostran av föräldrarna. Läraren var även den som oftast anmälde barnen till barnavårdsnämnden både före och efter införandet av lagen om fattigvård (SFS 1918:422) då det var läraren som oftast hade kontakt med barnen under dagen. De barn som blev anmälda var ofta sådana som blivit hemmasittare, skolkade eller av andra anledningar inte klarade av skolan. Innan införandet var man relativt snabb på att utackordera barn som ansågs vara vanartade. Det var sällan som det delades ut varningar eller förmaningar till föräldrarna så att de hade en chans att komma till rätta med "vanarten".

Barnen beskrevs ofta med samma egenskaper; att de var lögnaktiga, slarviga eller saknade ambition. Stor vikt lades på att beskriva barnets personlighet och belysa alla negativa egenskaper, samt att det ofta ansågs vara på grund av situationen hemma som föräldrarna var dåliga uppfostrare eller att fadern var en försumlig försörjare. Om föräldrarna var ogifta eller om fadern inte fanns med i bilden kunde nämnden lägga skulden på den ogifta modern för ett lösaktigt och lättsamt leverne. Det är utav den anledningen man år 1917 införde lagen för utomäktenskapliga barn (SFS 1917:376) där det framgår i §13 att "För varje barn utom äktenskap skall, efter vad nedan sägs, förordnas en barnavårdsman som har att bistå modern med råd och upplysningar samt tillse barnets rätt och bästa behörigen tillvaratagas".⁵⁷ Tanken med barnavårdsmanen var att komma tillrätta med problemen med de "vanartade" barnen som hade ogifta mödrar, då de ansågs vara ett problem för samhället och riskerade att förleda sina barn till dåligt leverne och moraliskt förfall.

Efter antagandet av SFS 1918:422 förefaller det ha skett en förändring i praxis. Det blev allt vanligare att först utfärda en varning till familjerna innan beslut om att omhänderta barnen fattades. Om varningen inte följdes, kunde beslut om omhändertagande genomföras. Placering i skyddshem, exempelvis Folåsa skyddshem, blev allt mer ovanligt i detta sammanhang. Skillnaderna mellan före och efter införandet av fattigvårdslagen gällande anledningarna till utackordering av barn är vid första anblick inte stora, men efter införandet lades ett större fokus på föräldrarna som försörjare och fostrare och man ställde hårdare krav på fadern att betala underhåll om föräldrarna ej var gifta. Detta tas upp i den nya fattigvårdslagen (SFS 1918:422) §3 "Föräldrar äro pliktiga att utan fattigvårdssamhälles betungande försörja sina minderåriga barn".⁵⁸ Detta resultat kan kopplas till Maria

⁵⁷ Svenska författningsförsamlingen för 1917, §13, N:r 376.

⁵⁸ Svenska författningsförsamlingen för 1918, §3, N:r 422.

Sundqvists studie *De vanartade barnen, mötet mellan barn, föräldrar och Norrköpings Barnavårdsnämnd 1903-1925* då det framgår även där att barn i problematiska hemmiljöer skulle uppfostras istället för att straffas för sitt dåliga beteende. Därmed lades ett större ansvar på vårdnadshavaren och hur de uppfostrade sitt barn.

I de fall man misstänkte psykologiska orsaker till ett barns "vanart" krävdes det en läkares utlåtande gällande barnets mentala och kroppsliga hälsa. Detta gjordes för att klargöra om det var anledningen till barnets "vanart" eller missförhållande, kopplat till psykologiska orsaker. Det inrättades därför år 1918 speciella avdelningar på barnhusen för dessa undersökningar. Om det visade sig att barnets "vanart" var orsakad av psykologiska problem tog barnavårdsnämnden det i beaktning när beslut togs i fallet gällande om barnet behövde omplaceras, eller om det räckte med att ge föräldrarna en varning och uppmaningar till vad de behövde förbättra för att barnet ska bli en god medborgare.⁵⁹

Efter införandet insåg man att det var viktigt att även den personal som jobbade inom fattigvårdsstyrelsen och barnavårdsnämnden var utbildade och därför infördes utbildningar för de som redan arbetade inom myndigheterna. Man grundade även skolor som skulle utbilda framtida personal. Det blev även viktigare att utbilda de som arbetade inom hjälpverksamheter och med de områden som arbetade direkt med de familjer som behövde hjälp. I de större kommunerna inrättades institut för socialpolitisk och kommunal utbildning och forskning vilka utbildade elever i fattigvård och barnavård, men även gav dem kunskap i det kommunala och socialpolitiska arbetets olika grenar. Man lade vikt på att eleverna inte bara lärde sig om fattigvården och barnavårdens arbete i storstäder, de skulle även kunna ta befattningar i hela landet. Krav ställdes på kommunerna att vikten av utbildning var nödvändig både teoretiskt och praktiskt.⁶⁰

4.0 Sammanfattning

Denna uppsats har undersökt och analyserat orsakerna till omplacering och omhändertagande av barn inom fattigvården samt hur dessa gått till i praktiken, före och efter införandet av fattigvårdslagen 1918. Uppsatsen förklarar även innebörden av fattigvårdslagen 1918.

⁵⁹ Linköpings barnavårdsnämnd, bilaga 51, (1922).

⁶⁰ Linköpings fattigvårdsstyrelse & barnavårdsnämnd, bilaga 29, (1922).

Undersökningen har utgått från två olika argument. Dessa två argument delar anledningarna till barnens vanart i om barnen var i ett moraliskt förfallet eller om föräldrarna var orsaken till barnens moraliska förfall. Valet av dessa argument har baserats på att de ger en tydlig helhetsbild då de klarlägger olika perspektiv på de olika fallen. Uppsatsens undersökning visade på att argumenten för omhändertagande och omplacering av barn före införandet av fattigvårdslagen 1918 i de flesta fall hade sin grund i barnets beteende och dåliga uppfostran. Efter införandet av lagen lades mycket fokus på föräldrarna till de “vanartade” barnen och deras roll som vårdnadshavare. Resultatet visade därmed på att det finns en viss skillnad i hur de olika ärendena framställs i protokollen innan respektive efter införandet av fattigvårdslagen. Lagen om fattigvård 1918 hade därmed en viss påverkan på omhändertagandet av barn i praktiken.

5.0 Källor och litteratur

Litteratur

Erlandsson Susanna, Floren Anders, Ågren Henrik. *Historiska undersökningar. Grunder i teori, metod och framställningssätt*, Lund (2018).

Nationalencyklopedin, flygutbildning.

<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/flygutbildning> (hämtad 2023-11-25)

Nationalencyklopedin, Linköping. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/linköping> (hämtad 2023-11-25)

Sköld, Johanna, *Fosterbarnsindustri eller människokärlek: barn, familjer och utackorderingsbyrå i Stockholm 1890–1925*, Stockholm (2006)

Sjöberg, Maria (red.), *Metod: guide för historiska studier*, Lund (2022)

Sjögren, Mikael, *Fattigvård och folkuppfostran: liberal fattigvårdspolitik 1903-1918*, Stockholm (1997)

Sundkvist, Maria, *De vanartade barnen: mötet mellan barn, föräldrar och Norrköpings barnavårdsnämnd 1903–1925*, Falkenberg (1994)

Svensk författningssamling för 1902, Stockholm (1902)

Svensk författningssamling för 1917, Stockholm (1917)

Svensk författningssamling för 1918, Stockholm (1918)

Swärd, Hans och Egerö, Marie-Anne (red), *Villkorandets politik: fattigdomens premisser och samhällets åtgärder-då och nu*, Malmö (2008)

Ågren, Maria, *Metod: guide för historiska studier*, Lund (2022)

Källor

Linköpings stadsarkiv, Barnavårdsnämndens Protokoll 1915-1922

Linköpings stadsarkiv, Fattigvårdsstyrelsens Protokoll 1915-1922

Bilagor

Från SFS 1902:67

7 §.

Finner barnavårdsnämnd anmäldt barn vara i sedligt afseende för summadt, skall nämnden inför sig eller genom särskildt utsedt ombud 1. alldeles dem, hvilka det åligger att hafva vård om barnet, en allvarlig förmaning att bättre uppfylla sina uppfostringspligter.

2. Visar barnet vanart, skall nämnden, på sätt nu är sagdt, tilldela att barnet skall inom viss tid och i ojäfviga vittnens närvaro tilldelas det en Amplig aga; skolande nämnden draga försorg derom, att agan dertill af nämnden utsedd lämplig person behörigen verkställd. varder genom

3. Har nämnden beslutit åtgärd, hvarom i 1 eller 2 mom. sägs, bör nämnden uppdraga åt någon af sina ledamöter eller åt kretsombud eller lämplig person att med särskild uppmärksamhet följa barnets lefnadsförhållanden och öfvervaka dess uppförande samt lemna råd och bistånd rid dess uppfostran.

Då åtgärd enligt 1 eller 2 mom. vidtages, skola barnets föräldrar eller målsman tillika erinras om den påföljd, som, der rättelse ej vinnes, skall enligt 8 § inträda, och om den ersättningsskyldighet, som i sådan händelse jemlikt 25 § åligger dem.

5. I afseende barnavårdsnämnds rätt att kalla till inställelse och påföljd för underlåtenhet att hörsamma kallelsen gäller i motsvarande tillämpning hvad som finnes stadgadt för kyrkoråd.

8 §.

1. Pröfvar barnavårdsnämnd i särskildt fall de i 7 § anvisade åtgär- derna vara gagnlösa eller hafva sådana åtgärder vidtagits, men icke medfört isyftad verkan, eger nämnden skilja barnet från hemmet att för vård och uppfostran till annan öfverlemnas. Skälen för barnavårdsnämndens beslut három skola i beslutet angifvas och antecknas i protokollet.

2. Beslut om barns skiljande från hemmet skall skriftligen delgifvas dess föräldrar eller målsman, och skall dervid tillika affordras dem förkla- ing, huruvida de samtycka till beslutets verkställande; skolande behöriga intyg om såväl delgifningen som den afgifna förklaringen förvaras bland

Från SFS 1917:376

2 §

Förmår någon, på sätt i 1 § sagt är, till brottslig gärning den, som ej fyllt femton år, eller göra det föräldrar med sina barn, adoptivföräldrar med adoptivbarn, fosterföräldrar med fosterbarn, förmyndare med myndling, husbondefolk med tjänstehjon, eller förman med den, som under hans

lydnad står; varde det, vid straffets bestämmande för anstiftaren, såsom försvårande omständighet ansett.

7 §

Underlåta föräldrar, adoptivföräldrar, fosterföräldrar eller andra uppfostrare, eller förmyndare att från utförandet av brott, varom de vetskap äga, hindra den, som under deras vård och lydnad står, när det utan angivelse till åtal ske kan; varde straffade efter 4 §, dock högst med fängelse i sex månader, där det ej skett för egen vinning.

13 §

För varje barn utom äktenskap skall, efter vad nedan sägs, förordnas en barnavårdsman, som har att bistå modern med råd och upplysningar samt tillse, att barnets rätt och bästa behörigen tillvaratagas. Särskilt åligger det barnavårdsmanen sörja för, att åtgärder ofördröjligen vidtagas för fastställande av barnets börd samt tillförsäkrande av underhåll åt barnet, biträda med indrivande och tillhandahållande av underhållsbidrag samt, när skäl därtill är, göra anmälan om förordnande av förmyndare för barnet.

Barnavårdsmanen äge att själv eller genom ombud föra talan för barnet rörande faderskap, underhåll och förmynderskap ävensom barnets förklarande för trolovningsbarn samt vare berättigad att anlita polismyndigheten för underhållsskyldigs efterforskande eller hörande och för verkställande av delgivningar.

14 §

Kvinna, som är havande med barn utom äktenskap, bör senast tre månader före den väntade nedkomsten anmäla sitt tillstånd för ledamot av barnavårdsnämnden i den församling, där hon vistas, eller annan, som av nämnden erhållit uppdrag att mottaga dylika anmälningar; och har den, till vilken anmälningen gjorts, att genast underrätta nämnden därom. Är kvinnan kyrkobokförd i annan församling, har nämnden att om anmälningen genast underrätta barnavårdsnämnden därstädes. Det åligger kvinnans föräldrar, husbondfolk och andra i liknande ställning att erinra henne om angelägenheten därav att anmälan, som nu sagts, bliver gjord.

Barnavårdsnämnden i den församling, där kvinnan är kyrkobokförd, eller, om hon ej är i riket kyrkobokförd, där hon vistas, har att, när anmälan, som i första stycket sägs, inkommit eller nämnden erhållit kännedom att barn utom äktenskap blivit fött, till barnavårdsman för barnet förordna därtill lämplig man eller kvinna

Från SFS 1918:422

1 §

Befinnes minderåriga eller den som följd av ålderdom, sjukdom, lyte eller eljest bristande kropps-eller själskrafter oförmögen att genom arbete försörja sig, sakna medel till sitt livsuppehälle, skall han, där hans behov icke annorledes avhjälpes erhålla fattigvård, på sätt i denna lag sägs. Fattigvård som här avses omfattar det underhåll och den vård som äro erforderliga samt för minderåriga jämväl uppfostran. Med minderårig förstås i denna lag den som icke fyllt sexton år.

29 §

Utackordering av behövande får endast ske till personer, rörande vilkas lämplighet samt förmåga att uppfylla de skyldigheter, som för vart fall åligga dem, fattigvårdsstyrelsen genom föregående undersökning gjort sig förvissad. Om utackorderingen bör upprättas ett skriftligt kontrakt, i vilket ömsesidiga skyldigheter och rättigheter noggrant, angivas. Anbud å

behövandes vårdande må ej infodras genom anställande av auktion eller annat jämförligt förfarande.

36 §

Då minderåriga som av fattigvårdsstyrelsen omhändertagits hunnit ålder samt nått den utveckling och stadga, att han kan anses i stånd att försörja sig, har styrelsen att söka bereda honom lämplig tjänst eller anställning samt tillse att han erhåller nödig utrustning.

71 §

Om någon genom lättja eller liknöjdhet ådrager sitt minderåriga barn eller adoptivbarn eller sin hustru sådan nöd att fattigvård enligt 1 § måste lämnas någon av dem, är han även fattigvården är allenast tillfällig, skyldig att efter föreläggande av fattigvårdsstyrelsen inställa sig till och efter sin förmåga fullgöra honom å fattigvårdsanstalten eller eljest anvisat arbete; och må han, oavsett om fattigvården upphört kunna kvarhållas å anstalten eller i arbetet, intill dess grundad anledning föreligger till antagande, att han skall söka efter förmåga att försörja sig själv och de sina, dock icke i oavbruten följd under längre tid än ett år tid. Genom förlagda arbetets utförande anses han fullgöra honom åliggande skyldighet att ersätta kostnad för fattigvård som under tiden må tilldelas hans minderåriga barn eller adoptivbarn eller hustru.

77 §

Där någon, som icke nått myndig ålder, på fattigvårds samhällets bekostnad åtnjuter vård utanför sina föräldrar eller målsmans hem, har samhällets fattigvårdsstyrelse målsmansrätt över honom. Över den, som enligt 36 § genom fattigvårdsstyrelsens försorg beretts tjänst eller anställning bör styrelsen ändå att han icke åtnjuter fattigvård öva tillsyn, intill dess han fyllt aderton år. Kräves på grund av understödstagare tillfallet arv eller eljest förmyndare för honom, har fattigvårdsstyrelsen att hos vederbörande domstol göra anmälan därom.